

МОНГОЛ УЛС
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

20 ²⁴ он ⁰⁵ дугаар
сарын ⁰³-ны өдөр

Дугаар ...¹⁰¹/₁₂₀₃

Улаанбаатар-12
Утас: 260817
Факс: 976-11-310011

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА
Г.ЗАНДАНШАТАР ТАНАА

Мэдээлэл хүргүүлэх тухай

Улсын Их Хурлын хаврын ээлжит чуулганы 2021 оны 5 дугаар сарын 7-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанд хийх төрийн өмчийн бүртгэл, ашиглалт, хамгаалалт, төрийн өмчит хуулийн этгээдийн засаглалыг сайжруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаарх мэдээллийг хүргүүлж байна.

Хавсралт ⁹ хуудастай.

Монгол Улсын сайд,
Засгийн газрын Хэрэг
эрхлэх газрын дарга

Ц.НЯМДОРЖ

000021507097

ТӨРИЙН ӨМЧИЙН БҮРТГЭЛ, АШИГЛАЛТ, ХАМГААЛАЛТ, ТӨРИЙН ӨМЧИТ ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДИЙН ЗАСАГЛАЛЫГ САЙЖРУУЛАХ ЧИГЛЭЛЭЭР АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ТАЛААР УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЧУУЛГАНЫ НЭГДСЭН ХУРАЛДААНД ЕРӨНХИЙ САЙДЫН ХИЙХ МЭДЭЭЛЭЛ

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод “Төрийн өмчит компанийн засаглалыг сайжруулж, үр ашгийг нэмэгдүүлэн, өмч хувьчлалыг үе шаттай, үр дүнтэй явуулах”-аар тусгасан.

Энэ хүрээнд Монгол Улсын Засгийн газраас төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой компанийн өмчлөлийн хэлбэр, чиг үүрэг, бүтэц, зохион байгуулалтыг оновчтой болгох, компанийн засаглал, санхүүгийн үйл ажиллагааг сайжруулах замаар ашигт ажиллагаа, ил тод байдал, засаглалыг шинэчлэх ажлуудыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж, энэ чиглэлээр бусад ижил төстэй орнуудын амжилттай туршлагыг судлан, олон улсын байгууллагууд, тэр дундаа Дэлхийн банкны техник туслалцааны хүрээнд хамтран ажиллаж байна.

Нэг. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн өнөөгийн байдал

Монгол Улс төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас өмчийн олон хэлбэрийг хүлээн зөвшөөрсөн зах зээлийн эдийн засгийн харилцаанд шилжсэнтэй холбогдуулан Улсын Их Хурал 1996 онд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийг баталж, төр, орон нутгийн өмчийн харилцаа, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн талаарх зохицуулалт, өмчийн хувьчлал, засаг, захиргааны байгууллагуудын өмчийн талаарх эрх, үүрэг зэрэг асуудлуудыг хуульчилсан. Мөн 2011 онд Компанийн тухай хуулийг шинэчлэн баталснаар төрийн болон орон нутгийн өмчит, тэдгээрийн оролцоотой компанийн үйл ажиллагаа нь дээрх хууль болон бусад хуулиар зохицуулагдаж байна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хууль 1996 онд батлагдан хэрэгжиж эхэлснээс өнөөдрийг хүртэлх хугацаанд нийт 29 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсноос шалтгаалж хуулийн нэгдмэл зохицуулалт алдагдан, өнөөгийн нийгмийн харилцааг зохицуулах хэрэгцээ шаардлагыг хангахгүй болсон байна. Өмчийн харилцааг зохицуулж буй хууль, эрх зүйн тодорхой бус байдал нь төрийн өмчийг хэн нэгэн явцуу сонирхлоор ашиглах, эзэмших, төрийн байгууллага, албан тушаалтан бусдад давуу байдал олгох үндэс болж эхэлсэн бөгөөд хуулийн хэрэгжилтийг хангах чиг үүрэг нь тодорхой туссан төрийн өмчийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын эрх, үүргийг бүрхэгдүүлж, улмаар татан буулгаж байсан.

Төрийн өмчийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагыг хүчгүйдүүлж, татан буулгасан нь төрийн өмч хөрөнгө эзгүйдэх, үнэгүйдэх, завшигдах нөхцөл болж байгаад дүгнэлт хийсний үндсэн дээр 2016 оны 7 дугаар сараас Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг-Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрыг байгуулан ажиллуулж байна.

Тус агентлаг нь төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай болон холбогдох бусад хууль тогтоомжид заасан чиг үүрэг, төрийн болон орон нутгийн өмчийн талаар Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, бусад бодлогын баримт бичигт тусгагдсан зорилт, арга хэмжээг зохион байгуулан хэрэгжүүлж, Засгийн газар, Ерөнхий сайдыг мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө, дэмжлэгээр ханган ажиллаж байна.

Мөн төрийн өмчийн талаарх бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, удирдлагыг сайжруулах, төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдэд сайн засаглалыг хөгжүүлэх, санхүүгийн хяналт шалгалт хийх, өмчийн асуудлаар орон нутгийн засаг, захиргааны байгууллагад мэргэжил, аргагүйн дэмжлэг үзүүлэх замаар өмчийн үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх, төрийн өмчит хуулийн этгээдүүдийн худалдан авах ажиллагааг олон улсын жишигт хүргэн ил тод, өрсөлдөх тэгш боломжийг хангах зорилт тавин ажиллаж ирсэн.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 70.4 дэх хэсэгт заасны дагуу төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгийн улсын үзлэг тооллогыг нийт 6 удаа явуулсан бөгөөд 2020 оны тооллогыг тодорхой шалтгааны улмаас хойшлуулаад байна.

Өмч	Тооллогод хамрагдсан нийт хөрөнгийн дүн (сая.төг)					
	1996.12.31	2000.12.31	2003.12.31	2007.12.31	2011.12.31	2015.12.31
Орон нутаг	-	272,656.9	701,949.9	673,957.8	2,403,337.5	4,387,449.1
Төр	1,531,971.6	2,083,894.2	2,451,081.3	3,458,163.4	12,057,344.4	25,687,535.6
Дүн	1,531,971.6	2,356,551.1	3,153,031.2	4,132,121.2	14,460,681.9	30,074,984.7

Хүснэгт 1. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тооллогын харьцуулсан дүн

2015 оны төрийн болон орон нутгийн өмчийн улсын үзлэг тооллогод 43 үйлдвэрийн газар, 3 банк, 49 хувьцаат компани, 13 хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани, 9 төрийн өмчийн оролцоотой компани, нийт 117 аж ахуйн нэгж, байгууллага хамрагдаж, нийт 30.1 их наяд төгрөгийн хөрөнгө тоологдсон нь өмнөх тооллогын дүнгээс 15.6 их наяд төгрөгөөр нэмэгдсэн байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт төрийн болон орон нутгийн өмчийн ашиглалт, төрийн болон орон нутгийн өмчит компаниудын ашигт ажиллагаа, засаглал, өмч хувьчлалын бодлогыг сайжруулж, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг шинэ шатанд гаргах зорилт дэвшүүлсэн нь тодорхой үр дүнд хүрсэн.

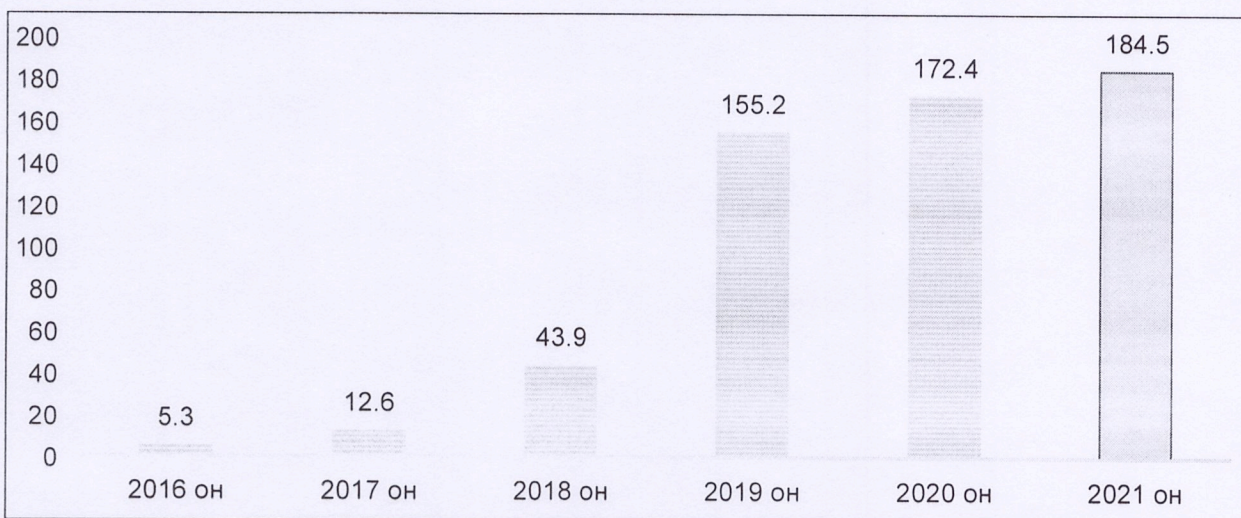
Тухайлбал, төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдүүдийн санхүү, эдийнзасгийн нэгтгэлээс харахад Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар байгуулагдах үед буюу 2016 онд нийт төрийн өмчит хуулийн этгээдүүдийн 45 хувь нь ашигтай ажиллаж байсан бол 2019 оны дүнгээр 70.9 хувь нь ашигтай ажилласнаас гадна санхүү, эдийн засгийн үзүүлэлт 25 орчим хувиар өссөн байна.

Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газраас эрхлэн гаргасан “Төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн 2019 оны санхүү, эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт”-ийн судалгаанд нийт 93 аж ахуйн нэгж хамрагдсан бөгөөд эдгээр хуулийн этгээд нь 2019 оны жилийн эцсийн байдлаар 9.7 их наяд төгрөгийн орлого олж, 7.5 их наяд төгрөгийн зардал гарган, 1.6 их наяд төгрөгийн цэвэр ашигтай ажилласан байна. Мөн нийт өр төлбөр 4.2 их наяд төгрөг, нийт авлага 0.7 их наяд төгрөг байна (Уг нэгтгэлд Төрийн банк, Хөгжлийн банкны дүн ороогүй, мөн “Эрдэнэс Монгол” ТӨХХК-ийн охин компаниудын мэдээлэл нэгдсэн байдлаар орсон).

Дэлхий нийтээр тархаад байгаа коронавируст халдварын цар тахлын улмаас 2020 онд Монгол Улсын бизнесийн олон салбарын үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орж, санхүүгийн хүндрэл бий болсон бөгөөд цар тахлын сөрөг нөлөө агаарын болон авто тээвэр, спортын салбарын аж ахуйн нэгжүүдэд хамгийн хүнд тусч байна.

Цар тахлын энэ хүнд үед төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой компани, төрийн өмчит үйлдвэрийн газруудын зүгээс хямралыг алдагдал багатай даван туулах арга замыг эрэлхийлж, үйл ажиллагааны болон санхүүжилтийн үр ашиггүй зардлыг бууруулах, санхүүгийн үзүүлэлтийг сайжруулах, ашигт ажиллагааг нэмэгдүүлэх зарчим баримтлан ажилласан болно.

Төрийн өмчийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдүүд төрийн өмчийн хувьцааны ногдол ашгийн орлогоор 2019 онд 155.2 тэрбум төгрөг, 2020 онд 172.4 тэрбум төгрөгийг улсын төсөвт төвлөрүүлсэн нь 2018 оны гүйцэтгэлтэй харьцуулахад 3.7 дахин нэмэгдсэн дүнтэй байна.

Хүснэгт 2. Улсын төсөвт төвлөрүүлсэн ногдол ашгийн судалгаа

Харин 2021 онд Ирээдүйн өв санд 155.0 тэрбум төгрөг, улсын төсөвт 29.5 тэрбум төгрөг, нийт 184.5 тэрбум төгрөгийг төвлөрүүлэхээр ажиллаж байна.

Хоёр. Төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн үйл ажиллагаанд төрийн захиргааны байгууллагуудын үүрэг, оролцоог хуулиар зохицуулсан байдал

Төрийн өмчийн удирдлагын асуудлаарх эрх хэмжээг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Их Хурлын тухай, Монгол Улсын Засгийн газрын тухай, Монгол Улсын яамны эрх зүйн байдлын тухай, Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай, Компанийн тухай зэрэг хуулиудаар зохицуулж байна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд заасны дагуу Улсын Их Хурал нь төрийн өмчийг эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрх хэмжээг тогтоох, төрийн өмчийг барьцаалах, шилжүүлэх, хувьчлах зэрэг асуудлаар шийдвэр гаргаж байна.

Харин Засгийн газар нь төрийн өмчит хуулийн этгээдийг байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах, дүрмийг батлах, бусад өмчийн этгээдтэй хамтран хуулийн этгээд байгуулах, хөрөнгө оруулах, оруулсан хувь хөрөнгөө татан авах зэрэг өмчлөх гол эрхүүдийг хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд заасны дагуу Монгол Улсын Ерөнхий сайд төрийн өмчийн бодлогын асуудлыг, Шадар сайд төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны асуудлыг тус тус эрхэлдэг.

Түүнчлэн Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд зааснаар төрийн өмчийн талаарх яам, тусгай газар нь эрхэлсэн салбар, хүрээний төрийн өмчит хуулийн этгээдийн аж ахуй, санхүүгийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангаж, захиалга, төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалт, шаардлагатай бусад асуудлаар санал боловсруулан холбогдох газарт оруулах эрх хэмжээтэй байна.

Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын үүргийг үндсэн гурван бүлэгт хувааж үзэж болохоор байна. Үүнд:

- Төрийн өмчийн эд хөрөнгийн эзэмшилт, хадгалалт, хамгаалалттай холбоотой буюу эд хөрөнгийн анхан шатны бүртгэл, тооллого, тайлан тэнцэл гаргах, ашиглалтад хяналт тавих;
- Удирдлагатай холбоотой буюу төрийн өмчит хуулийн этгээдийн дагаж мөрдөх төлөвлөлт, ашиг орлогын хуваарилалтыг холбогдох байгууллагатай тохиролцон тогтоох, үр ашгийг дээшлүүлэх арга хэмжээ авах, төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдэд төрийн өмчийн төлөөлөгчийг томилж, түүний үйл ажиллагаанд хяналт тавих;
- Хөрөнгийг хувьчлах, хөрөнгийн өөрчлөлт хийх үүрэг буюу хөрөнгийг хувьчлах, үл хөдлөх болон үндсэн хөрөнгөд хамаарах хөдлөх хөрөнгийг данснаас хасах санал, шинээр авах зэрэг шийдвэр гаргах.

Харин орон нутгийн өмчийн хувьд Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн дагуу сум, дүүрэг, аймаг, нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурал орон нутгийн өмчийг эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхийг эдэлдэг.

Гурав. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн бодлого, зорилтыг тодорхойлох эрх хэмжээний талаар

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуульд Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар нь төрийн өмчит хуулийн этгээдийн төлөвлөлт, ашиг орлогын хуваарилалтыг, харин яам, тусгай газрууд эрхэлсэн салбар, хүрээний төрийн өмчит хуулийн этгээдийн аж ахуй, санхүүгийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн удирдлагаар хангаж, захиалга, төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалт, шаардлагатай бусад асуудлаар санал боловсруулж холбогдох газарт оруулна гэсэн нь зарим чиг үүргийн хувьд давхацсан, эрх үүргийн дагуух харилцаа тодорхойгүй байна.

Мөн Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар болон яамд хослон, эсвэл аль нэг нь дангаараа төрийн өмчийн хуулийн этгээдийн хөрөнгийн тодорхой хувийг эзэмшиж, хувьцаа эзэмшигчийн эрх, үүргийг хэрэгжүүлж байна. Төрийн өмчийн хуулийн этгээдэд өмчлөх эрхийг хэрэгжүүлэх, нөгөө талаас төрийн бодлого, чиг үүргийг төрийн өмчийн хуулийн этгээдээр хариуцан хэрэгжүүлэх асуудал нь хоорондоо ялгаатай ойлголт учир яамд болон төрийн өмчийн асуудал

эрхэлсэн байгууллагын оролцоог хуулиар тодорхой тогтоож, эрх, үүргийг нарийвчлан зааглах хэрэгцээ шаардлага байна.

Түүнчлэн Компанийн тухай хуулиар бол компанийн Төлөөлөн удирдах зөвлөл компанийн бодлого чиглэл, зорилтыг тогтоохоор заасан байхад Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулиар Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар, яам, тусгай газруудад уг эрх олгогдсон байгаа нь Төлөөлөн удирдах зөвлөл эрх хэмжээгээ хэрэгжүүлэх бодит боломж, нөхцөл дутагдах нэг шалтгаан болж байна.

Дөрөв. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн эрх бүхий албан тушаалтан, ажилчдын цалин урамшууллын талаар

Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн гүйцэтгэх удирдлага, эрх бүхий албан тушаалтны цалин урамшууллыг тогтоохдоо Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн холбогдох зохицуулалтын хүрээнд, мөн Засгийн газрын 2018 оны 8 дугаар тогтоолын 2.5-д “компанийн удирдлага, ажиллагсдын цалин хөлс, урамшууллын тогтолцоог компанийн эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт, зорилтот түвшин, бизнес төлөвлөгөөний биелэлт, ашигт ажиллагаа, төрд төлсөн ногдол ашигт тулгуурлан тооцох аргачлал гаргаж мөрдүүлэх”-ээр заасан байдаг.

Үүний дагуу “Төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, төрийн өмчит компанийн захиралтай контракт байгуулах, дүгнэх журам”-ыг Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын 2019 оны 260 дугаар тогтоолоор баталж, мөрдлөг болгон ажиллаж байна.

Түүнчлэн төрийн өмчит компанийн Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүдийн цалин, урамшууллын асуудлыг Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 21.12 дахь хэсэг, Засгийн газрын 2016 оны 80 дугаар тогтоолоор баталсан “Төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдэд төрийн өмчийн төлөөллийг хэрэгжүүлэх журам”-ын 3.7-д заасан “... цалин хөлсний хэмжээг тухайн хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааны хүрээ, санхүү, эдийн засгийн байдлыг харгалзан Хувьцаа эзэмшигчдийн хурал тогтооно. Цалин хөлсний хэмжээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 2 дахин нэмэгдүүлснээс ихгүй байна” гэсэн зохицуулалтын хүрээнд хэрэгжүүлж байна.

Төрийн өмчит хуулийн этгээдүүдийн гүйцэтгэх удирдлагын цалин, хангамжийн талаар 2016 оноос хойш шат дараатай арга хэмжээ авч, төрийн өмчит компани, үйлдвэрийн газрын захирлын цалинг 30-60 хувь хүртэл бууруулах арга хэмжээг авсан.

Харин төрийн өмчит компани, үйлдвэрийн газруудын нэг ажилтанд оногдох дундаж цалин тухайн байгууллагаас шалтгаалж харилцан адилгүй байгаа бөгөөд хамгийн бага нь 517.0 мянган төгрөг, хамгийн их нь 4.3 сая төгрөг байна.

Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан үзүүлэлтээр 2019 онд улсын хэмжээнд сарын дундаж цалин 1,124.0 мянган төгрөг байсан бол төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн нэг ажилтны сарын дундаж цалин 1,580.0 мянган төгрөг, улсын төсөвт үйлдвэрийн газрын ажиллагсдын сарын дундаж цалин 1,063.0 мянган төгрөг байна.

Тав. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн ажиллагсдын тоо, ажлын бүтээмж, үр ашгийн талаар

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн хүрээнд 23 төрийн өмчит үйлдвэрийн газар үйл ажиллагаа явуулж байгаа (2 үйлдвэрийн газар шинээр байгуулагдсан)-аас 21 үйлдвэрийн газрын хувьд 2019 оны жилийн эцсийн балансын дүнгээр нийт 2,414.0 тэрбум төгрөгийн борлуулалт хийж, 1,864.3 тэрбум төгрөгийн зардал гарган, 545.7 тэрбум төгрөгийн цэвэр ашигтай ажилласан байна. Нийт өр төлбөр 428.1 тэрбум төгрөг, авлага 143.7 тэрбум төгрөг байна. Эдгээр төрийн өмчит үйлдвэрийн газруудад нийт 10,086 ажиллагсад ажиллаж байна.

Төрийн өмчит 21 үйлдвэрийн газар жилд 2.4 их наяд төгрөгийн борлуулалтын орлого болон 1.8 их наяд төгрөгийн зардлыг зөвхөн захирлын шийдвэрээр захиран зарцуулж байгаа учир цаашид төрийн өмчит үйлдвэрийн газрын засаглалыг сайжруулах, хөрөнгийг үр ашигтай зарцуулах үүднээс Иргэний хуульд нийцүүлэн компани хэлбэрт шилжүүлэх нь зүйтэй байна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хууль, Компанийн тухай хуулийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулж байгаа 47 төрийн өмчит хувьцаат компани, 23 төрийн өмчит хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани, 12 төрийн өмчийн оролцоотой компани, нийт 82 төрийн өмчит компани байна.

Эдгээр 82 төрийн өмчит компани 2019 оны жилийн эцсийн балансын дүнгээр нийт 8,223.2 тэрбум төгрөгийн борлуулалт хийж, 7,141.4 тэрбум төгрөгийн зардал гарган, 1,075.7 тэрбум төгрөгийн ашигтай ажилласан бөгөөд нийт өр төлбөр 10,138.3 тэрбум төгрөг, авлага 724.2 тэрбум төгрөг байна. Эдгээр төрийн өмчит компаниудад нийт 41,124 ажиллагсад ажиллаж байна (Оюу толгой ХХК-ийн үзүүлэлт ороогүй болно).

Төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, төрийн өмчит компанид нийтдээ 51,210 хүн ажиллаж байгаа бөгөөд хуулийн этгээдүүд аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулж, улс, орон нутгийн төсөвт татвар, хураамж, төлбөр байдлаар 2019 онд 2.0 их наяд төгрөг төвлөрүүлэн, улсын төсвийн 20 орчим хувийг бүрдүүлсэн байна. Мөн Монгол Улсын хэмжээнд идэвхтэй ажил эрхэлж байгаа ажил эрхлэгчдийн 5.2 хувийг төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, компаниуд ажлын байраар хангаж байна.

Алдагдалтай ажилласан аж ахуйн нэгжүүдийн талаар

Дээр дурдсан төрийн өмчит 103 хуулийн этгээдээс 2019 оны жилийн эцсийн үзүүлэлтээр нийт 27 хуулийн этгээд алдагдалтай ажилласан. Алдагдалтай ажилласан хуулийн этгээдүүдийн нөхцөл байдлыг судлан үзэхэд дараах нийтлэг шалтгаанууд байна. Үүнд:

1. Төрөөс үнэ тарифын зохицуулалт хийдэгтэй холбоотойгоор тухайн аж ахуйн нэгжийн өртгөөс бага орлогыг бүрдүүлэх нөхцөл болдог /тухайлбал, эрчим хүчний салбарын компаниуд/;

2. Тухайн аж ахуйн нэгжийн эзэмшиж байгаа хөрөнгийг нягтлан бодох бүртгэл, үнэлгээний олон улсын стандартын дагуу дахин үнэлж, санхүүгийн тайланд тусгаснаар элэгдлийн зардал өндөр болж, алдагдлыг нэмэгдүүлдэг. Өөрөөр хэлбэл, аж ахуйн нэгж их хэмжээний хөрөнгө эзэмших тусам ашиглалт,

үйлчилгээний зардал нэмэгддэг (цахилгаан, дулаан, цэвэр бохир усны шугам сүлжээ, тэдгээрийн аюулгүй байдал, хэвийн ажиллагааг хангахтай холбоотой);

3. Удирдлагын баг буюу менежментийн багийн алдаатай үйл ажиллагаанаас шалтгаалан орон тоо, бүтэц, зохион байгуулалтын оновчтой хэлбэрийг тогтоож хэрэгжүүлдэггүй, хэтэрхий олон хүн ажиллуулдаг, чиг үүргийн давхцал үүсдэг;

4. Төрийн байгууллагуудын цаг үеэ олоогүй, алдаатай шийдвэр (хувийн хэвшлийн гүйцэтгэж чадаагүй, алдагдалтай ажлыг хийж гүйцэтгүүлэх үүрэг чиглэл өгөх гэх мэт);

5. Улс, орон нутгийн төсвийн санхүүжилт, зээлийн хөрөнгө оруулалтаар дэд бүтэц, тоног төхөөрөмжийг аж ахуйн нэгжүүдэд нийлүүлж, энэ нь эргэн төлөлт, хүү төлбөрийн дарамт үүсгэн, алдагдалтай ажиллах нөхцөл болдог.

Зургаа. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын бодлогын талаар

Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газраас төрийн өмчит хуулийн этгээдүүдийг тухайн үйл ажиллагаа явуулж байгаа салбарыг хөгжүүлэх бодлогын баримт бичигт тусгагдсан зорилттой уялдуулан урт болон богино хугацааны стратеги төлөвлөгөөгөө боловсруулж, харьяалах байгууллагаар батлуулах, улмаар шаардлагатай хөрөнгө оруулалтаа оновчтой төлөвлөж, худалдан авах ажиллагааг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу ил тод, нээлттэй, өрсөлдөх тэгш боломжтой, үр ашигтай, хэмнэлттэй, хариуцлагатай зохион байгуулж ажиллахыг чиглэл болгодог.

Өнөөдрийн байдлаар “Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ болон “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК урт болон богино хугацааны стратеги төлөвлөгөөг холбогдох байгууллагаар батлуулж, хэрэгжилтийг нь ханган ажиллаж байгаа бөгөөд томоохон үйлдвэрийн газар, компаниуд л салбарын бодлогын баримт бичигт тусгагдсан ажлын хүрээнд хөрөнгө оруулалтаа төлөвлөн ажиллаж чадаж байна. Харин бусад хуулийн этгээдийн хувьд тухайн жилд улсын төсөвт тусгагдсан хөрөнгө болон өөрийн байгууллагын санхүүгийн нөөц боломжид тулгуурлан хязгаарлагдмал хөрөнгө оруулалтыг хийсээр ирсэн.

Зарим томоохон төрийн өмчит хуулийн этгээдүүд худалдан авах ажиллагааны төлөвлөлт, зохион байгуулалт, тайлагналтын ажлыг хэд хэдэн нэгж дээр тус тусдаа зохион байгуулж, энэ нь худалдан авах ажиллагааны төлөвлөгөө, тайланг нэгдсэн байдлаар гаргахад хүндрэл учруулдаг байсан бөгөөд уг асуудлыг шийдвэрлэж, бүх компани, үйлдвэрийн газар “нэг цонхны бодлого”-оор худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулан ажиллаж байна.

Өнөөдрийн байдлаар 21 төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, 47 хувьцаат компани, 22 хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани, 13 төрийн өмчийн оролцоотой компани хөрөнгө оруулалт, худалдан авах ажиллагааны төлөвлөгөө, тендер шалгаруулалтын урилга зэрэг мэдээллээ Төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим системд байршуулж байгаа бөгөөд цаашид бүх хуулийн этгээдийг бүртгэлтэй болгох, холбогдох мэдээллээ бүрэн байршуулдаг болгох зорилт тавин ажиллаж байна.

Төрийн өмчит хуулийн этгээдүүд цахим системд 2018 онд 1793 төлөвлөгөөт бараа, ажил, үйлчилгээнд 1.3 их наяд төгрөг, 2019 онд 2898 төлөвлөгөөт бараа, ажил, үйлчилгээнд 2.5 их наяд төгрөг, 2020 онд 4163 төлөвлөгөөт бараа, ажил, үйлчилгээнд 1.9 их наяд төгрөгийг төлөвлөсөн байна. Цахим системд оруулж байгаа төлөвлөгөөт төсөл, арга хэмжээний тоо жилээс жилд өсөн нэмэгдэж байгаа нь төрийн өмчит хуулийн этгээдүүдийн худалдан авах үйл ажиллагаа тогтворжиж байгааг илтгэж байна.

Долоо. Тулгамдаж байгаа асуудал, шийдвэрлэх арга хэмжээний талаар

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн хүрээнд төр өөрийн өмчийг удирдан зохицуулах үүрэгтэй хэдий ч төрийн бизнесийн үйл ажиллагаа эрхлэх зарчим ойлгомжгүй, өөрийн өмчлөлийг хэрэгжүүлэх бизнесийн шийдвэр нь “улс төрийн нөлөөлөл”-өөс ангид байх зарчим алдагдаж, төр өмчлөгчийн чиг үүргээ хэрэгжүүлэх оновчтой арга хэлбэр үгүйлэгдэж байна.

Түүнчлэн хувийн хэвшлийн хийх боломжтой аж ахуйн шинжтэй үйл ажиллагааг төр, орон нутаг төрийн болон орон нутгийн өмчит компани, үйлдвэрийн газар байгуулах замаар хувийн хэвшилтэй зэрэгцэн эрхэлж байгаа нь эдгээр хуулийн этгээд үр ашиггүй ажиллах, ашиг сонирхлын зөрчил үүсэх, төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгө үнэгүйдэх, төр, орон нутагт үүсэх зардлыг нэмэгдүүлэх, төрийн өмчийн чиг үүрэг холилдох үндсэн шалтгаан болж байна.

Мөн төрөөс үнэ тарифын зохицуулалт хийдэг, хувийн салбарын хүчрэхгүй, хүсэхгүй зүйлсийг нийтийн ашиг сонирхлын үүднээс зайлшгүй эрхлэх гэх мэт ашгийн төлөө бус, нийгмийн шинж чанартай зарим ажил, үйл ажиллагаа, чиглэлийг нарийн тодорхойлох шаардлага үүсэж байна.

Олон улсын эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагаас 2015 онд баталсан “Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн компанийн засаглалын зарчим”-ын 2 дугаар бүлэгт “Төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн төлөөлөн удирдах зөвлөлийн бие даасан байдлыг хүндэтгэн, төлөөлөн удирдах зөвлөл хариуцлагаа үүрэхийг нь зөвшөөрөх, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжийн удирдлагад оролцохоос зайлсхийх, төлөөлөн удирдах зөвлөл тодорхойлсон зорилтдоо хүрэхээр хараат бусаар үйл ажиллагаагаа явуулахыг нь Засгийн газар зөвшөөрөх нь зүйтэй” гэж, мөн 7 дугаар бүлэгт “Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүнийг, үүнд төрийн албан хаагч эсэхээс үл хамааран мэдлэг, чадварын мерит зарчимд үндэслэн нэр дэвшүүлж, томилох, бүх гишүүд хуулийн адил хариуцлагатай байх нь зүйтэй” гэж тус тус заасан байна.

Өөрөөр хэлбэл, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн удирдах зөвлөлийн гишүүн, удирдлагыг мэдлэг, чадварын мерит зарчимд тулгуурлан томилон ажиллуулахаар нэр дэвшүүлэх, сонгох нь компанийн засаглал сайжрах, төлөөлөн удирдах зөвлөл мэргэжлийн, чадварлаг болоход эерэг нөлөө үзүүлдэг байна.

Дээр дурдсан нөхцөл байдал, практик шаардлагын дагуу Монгол Улсын Засгийн газраас төрийн өмчийн бүртгэл, ашиглалт, төрийн өмчит хуулийн этгээдийн засаглалыг сайжруулах, шинэчлэл хийх хүрээнд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга, Төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн тухай хуулийн төслийг боловсруулж байгаа бөгөөд батлагдах хүртэл хугацаанд дараах 3 бүлэг арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна. Үүнд:

- 1) Төрийн удирдлага, зохицуулалтыг сайжруулж, уялдаа холбоог хангах хүрээнд:
- Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, асуудал эрхэлсэн яамд төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн бодлогыг чиглүүлж, удирдлагыг хэрэгжүүлэн, Төлөөлөн удирдах зөвлөлийг томилдог болно;
 - Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар зөвхөн төрийн өмчийн бүртгэл, тооллого, хяналтын чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг болно;
 - Бүх төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдүүд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийг мөрдөж, худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулдаг болно;
 - Төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн гүйцэтгэх удирдлага, төрийн төлөөлөл буюу Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүд Компанийн тухай хуульд заасан сонирхлын зөрчилтэй хэлцлийн заалтыг хатуу мөрдөхийг даалгана.
- 2) Санхүүгийн сахилга бат, хариуцлагыг дээшлүүлэх хүрээнд:
- Төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн санхүүгийн сахилга бат, хариуцлагыг дээшлүүлж, гүйцэтгэх удирдлагыг 1-2 жилийн хугацаанд санхүүгийн үзүүлэлтийг сайжруулах нөхцөлтэй гэрээгээр томилж, гэрээг сунгадаг болно;
 - Шилэн дансны тухай хуулийн хэрэгжилтийг чанд сахиулж, санхүүгийн шийдвэр, үйл ажиллагаа, тайлан мэдээллийг олон нийтэд ил тод, нээлттэй байршуулаагүй төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн гүйцэтгэх удирдлагад хариуцлага тооцдог болно;
 - “Төсвийн хэмнэлтийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” Засгийн газрын 2021 оны 43 дугаар тогтоолыг төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд хэрхэн хэрэгжүүлж байгаа тайланг сар бүр нэгтгэн авч, тухай бүр хариуцлага тооцож ажилладаг болно;
 - Төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн орон тооны зохистой түвшнийг тогтоож, удирдлагын давхардлыг арилган, дарга нарын тоог цөөлнө.
- 3) Зах зээл дэх төрийн өмчийн оролцоог шинэчлэх хүрээнд:
- Төрөөс үнийн зохицуулалт хийдэг болон стратегийн ач холбогдолтой салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийг зарлаж, төр 100 хувь эзэмшинэ;
 - Санхүүгийн хувьд цаашид ажиллах боломжгүй, олон жил алдагдалтай ажилласан, хувийн хэвшлийн хийх боломжтой аж ахуйн шинжтэй үйл ажиллагаа эрхэлдэг төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдүүдийг нэгтгэх, цаашлаад татан буулгах ажлыг зохион байгуулна;
 - Төрийн оролцоо байх шаардлагатай төрийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн 34 хүртэлх хувийг Хөрөнгийн биржээр дамжуулан нээлттэй арилжаалах, эсхүл нэмэлт хувьцаа гаргах замаар санхүүжилтийг босгож, жижиг хувьцаа эзэмшигчдийн оролцоог ханган, олон нийтийн хяналтыг сайжруулна.